

העתקה מהסכמתו של הגרז"נ גולדברג לספר "נשיח בחוקיך":

..... ולחביבות הדברים אכתוב הערה אחת. בסי"ח כתב החיי אדם שאפילו מצוות מושכלות כמו צדקה, כיבוד אב, וגזל, ועריות שהן הדברים שהשכל מחייב, לא יעשה מחמת שהשכל מחייב אלא יעשנה עבור יראת ה'. וכבר הביא הרב המחבר שברמב"ם בשמונה פרקים ריש פ"ו לא כתב כן. ואני מוסיף תמוהה שבחכמת אדם עצמו כתב כן בהל' כיבוד אב ואם וצ"ע. הן אמת שבסוף הגהות מיימוניות בספר זמנים כתב בשם רש"י לגבי ליתן מעות פורים לגוים שנראה קצת שחולק על הרמב"ם וצ"ע. אכן, בעיקר הדבר נראה להביא ראיה מזה, שהנה הש"ך בהל' צדקה כתב שהמפרנס בניו יותר משש מקיים מצות צדקה. אכן, במפרנס פחות משש לא קיים צדקה מאחר שחייב לפרנסם מתקנת חכמים. וקשה הרי גם ליותר משש מכלימים את האב גם בלא אמיד שאין עליו חיוב צדקה, מ"מ מכלימין אותו שהוא אכזר. וא"כ איך מקיים מצות צדקה, והרי חייב מכח שלא להיות אכזר וזה ודאי עבירה להיות אכזר, שאם אין בזה עבירה מה היתר יש להכלימו, הרי המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב. ובע"כ שגם מצות צדקה טעם המצוה שלא להיות אכזר ולכן מקיים מצות צדקה,

❧ נשיח בחוקיך ❧

ונראה פשוט דאם כבר קידש קדושא רבא ואח"כ באו אחרים שעדיין לא שמעו קידוש מותר לברך בשבילם ברכת בפה"ג כדמבואר בהדיא בשו"ע (או"ח ס' רע"ג ס"ד) שיכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שאינו אוכל עמהם, דלדידהו הוי מקום סעודה, ואע"ג דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהא בפה"ג הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי ויכול להוציאם אע"פ שאינו נהנה. והוסיף הרמ"א דאפילו בקידוש של יום בשחרת בשבת מותר לעשות כן. אלמא דגם בקידושא רבא שרק מברך בפה"ג מותר לברך כמה פעמים כדי להוציא אחרים, ובזה לא שנא אם שותה לא שנא אינו שותה, דבין כך ובין כך לדידיה הוי ברכה לבטלה לברך ברכת הנהנין מאחר שכבר בירך לעצמו, וע"כ כל ההיתר משום שמברך לאחרים. ויש לעיין אי מהני שתיית המברך או בעינן שישתו אותם שיצאו י"ח בברכה זו, שהרי המברך כבר בירך בפה"ג ואין שתייתו מוציא אותו מחשש ברכה לבטלה, אלא כל ההיתר לברך הוא בשביל השומעים ולכך בעינן שישתה אחד מהשומעים שלא תהא ברכת המברך לבטלה. אולם לפי האמת נראה דכל שמברך בפה"ג בתורת קידושא רבא, אין דינו כברכת הנהנין כלל אלא דינו כברכת המצוה לגמרי ורק צריך לשנות משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא ישתו ממנו, וע"כ אף שתיית המברך נמי מהני.

ומטעם זה נראה שזה שאסור לומר אי אפשר בבשר חזיר, היינו שאין זה הטעם למה אסרה תורה בשר חזיר, אבל לומר אני נותן צדקה שלא להיות אכזר זהו הטעם האמיתי למה צוותה תורה מצות צדקה.

זלמן נחמיה גולדברג

הערה על הערתו של הגרז"נ גולדברג שליט"א

קושיית הרב שליט"א מבוסס על ההנחה דמהא דמכלימין לפרנס את בניו מוכח שהאב מחוייב לפרנסם כדי שלא להיות אכזר, דאי ליכא חובה עליו לפרנסם אמאי מותר להכלימו ברבים וכדמצינו בכתובות מט: שהכלימו אותו לכוף מכתשת ולעמוד עליו ולהרכיז שהוא רע מן העורבים דעורבא בעי בני וכו', א"ו האב מחוייב לפרנסם שלא להיות אכזר. ומתוך הנחה זו הקשה הרב שליט"א קושייתו דכיון שחייב לפרנסם אמאי מקרי "צדקה", דכמו דלא מקרי צדקה כשהם פחותים משש כיון שמחוייב לפרנסתם מתקנח"כ ה"נ לא מקרי צדקה כיון שמחוייב לפרנסם. אמנם לענ"ד מוכח דמהא דמותר להכלימו, אין להוכיח כלל שמחוייב לפרנסם. התוס' בכתובות מט: בד"ה אכפייה, הקשו בדרך כלל אמאי כופין על מצות צדקה כיון שמתן שכרה בצדה, ותרצו בתירוצם הראשון שכופין בדברים. ותמה המהרש"א דא"כ מאי שנא כשהוא אמיד ד"כייפין" דהיינו כפיה בדברים, ומאי שנא כשלא אמיד ד"לא כייפין" ועכ"פ מכלימין אותו ברבים, הרי כשמכלימו ברבים אין כפיה בדברים גדולה מזו וכן הקשה הר"ן. וביאר המהרש"א דבלא אמיד אינו נקרא כפייה בדברים, דכפיה בדברים חמורה יותר דהיינו שאומרים לו שעובר על מצות עשה דצדקה. נמצא דכשהוא אמיד כייפין בדברים על מצות צדקה, וכשאינו אמיד אין כופין אף בדברים אבל מכלימין אותו. והנה, בגמ' בסוף העמוד קמבעיא אי קיי"ל כרב אילעא דאמר שתקנו באושא שהכותב כל נכסיו לבניו במתנה, הוא ואשתו נזונים מהם. ורוצה הש"ס להוכיח דלית הלכתא כרב אילעא מהא דאמר רב יונתן דההוא גברא דאתא לקמיה ונשקו, כתב נכסיו לבניו במתנה היה, וכפה רב יונתן את הבנים לזון אביו ואמו מהנכסים. וביארו התוס' בד"ה עשיתניהו, שהראיה דלית הלכתא כרב אילעא הוא מהא דרק כפאוהו רב יונתן בדברים, "דאם מן הדין היה מה היה לו לעשותם בדברים, היה לו להלקותם ולכופם עד שיזונו אותו" (וזה דלא

כפרש"י שהראיה היא מהא דנשקו שמשמע שגמל לו חסד ולפנים משורת הדין (עבד). הרי מבואר בתוס' דכפיה בדברים שייך אף בדבר שאינו מחוייב לעשות מעיקר הדין (וכן משמע ממהרש"ל נ: גבי מדת רחמנות עיי"ש), וא"כ כל שכן כלימה דגרוע מכפיה בדברים כדביאר המהרש"א בדעת התוס', דודאי שייך להכלימו אף בדבר שאינו מחוייב לעשות מעיקר הדין. נמצא דמהא דמותר להכלים מי שאינו זן בניו הקטנים (יתר על שש) אין להוכיח שהוא מחוייב לזונם, שהרי מצינו דאף כפיה בדברים ממש מותר לעשות באופן שאינו מחוייב מעיקר הדין, כ"ש שמותר להכלימו בדבר שאינו מחוייב בו מעיקר הדין, ומש"ה שפיר קחשיב קיום מצות צדקה כשמפרנס בניו קטנים (יתר על שש) כיון דלאו חובה היא כלל ולא דמי לפחות משש שמחוייב מתקנח"כ לכך לא מקרי צדקה. ובעיקר הטעם שמותר להכלימו ולהלבין פניו ברבים אף שאינו מחוייב לזונם, אפשר לפרש עפ"מ ש"כ בתוס' רי"ד (על הגליון שם) שעיקר התכלית להכריז כן ברבים אינו כדי להכלימו אלא "ויאמר אלו הדברים כדי שידעו הצבור וירחמו עליהם שהוא אינו מרחם עליהם". כלומר, דבשביל מזונותם ופקוח נפשם אנו צריכים להכריז בצבור כדי שהצבור יזונו אותו ולא ימותו ברעב, אף אם ממילא מכלימין אותו (ורק כשאומר לו שלא ברבים פירש התוס' רי"ד שהתכלית הוא "אולי יבוש ויכלם ויפרנסם").

